

Capítulo 6

Videotutorials d'ensenyament de llengües (VEL): historicitat del gènere, modelització i seqüència didàctica per aprendre gramàtica (SDG)

Aina Monferrer-Palmer

Universitat de València

aina.monferrer@uv.es

1. Introducció

Aquest estudi situat en la línia de l'interaccionisme sociodiscursiu (Dolz i Schneuwly, 2004; Bronckart, 1997; 2017) es qüestiona sobre les potencialitats del videotutorial en l'ensenyament de llengües. A hores d'ara, des de les teories del discurs, existeix una manca de caracterització del videotutorial com a gènere de text multimodal. Això sumat a la complexitat de ser un text multimodal fa que encara siga poc profunda l'aproximació al videotutorial d'ensenyament de llengües (d'ara en avant, VEL) com a eina didàctica en entorns digitals o híbrids.

El videotutorial és un gènere de text que evoluciona del manual d'instruccions així com de la tutorització en els aprenentatges tècnics. La generalització del videotutorial a la xarxa és encara recent. Aquest capítol girarà a l'entorn d'aquestes dues preguntes: Com són mobilitzats els VEL per part dels docents? Quins usos particulars en fan els aprenents de llengües? Quant a l'ús de videotutorials entre aprenents de llengües, se'n desconeixen la funció, els valors i les preferències més enllà d'un seguit d'idees amb escassa fonamentació empírica en relació amb la durada i amb la perfecció tècnica. Un estudi sobre l'ús dels VEL com aquest permetrà començar a analitzar-ne les potencialitats didàctiques

tal com ja s'està fent amb gèneres semblants com el pòdcast (Lopes *et al.*, 2017; Oliveira *et al.*, 2021).

Una vegada realitzada una revisió bibliogràfica sobre el videotutorial a partir d'estudis que en reflexionen sobre el naixement i evolució, fins arribar a estudis específics sobre l'ús del VEL a l'aula; la recerca es proposa dos objectius:

1. Partir de les caracteritzacions del gènere videotutorial d'ensenyament de llengües per tal de proposar-ne una modelització didàctica consistent que en presente les dimensions més importants per a l'aprenentatge de llengües.
2. Mostrar una seqüència didàctica amb el VEL duta a terme amb els alumnes de Lingüística per a Mestres de la Facultat de Magisteri de la Universitat de València.

2. Estat de la qüestió: estudis sobre el gènere videotutorial

El web 1.0 i 2.0 dels anys 90 i de la primera dècada dels dos mil fou un context optimista –i potser naïf– envers les possibilitats col·laboratives de canviar el món que la comunicació en xarxa que internet oferia. El P2P, els *copyleft* i altres recursos participatius varen fer emergir un ambient d'esperança en la utopia de la lliure circulació dels coneixements que va arribar al seu clímax a l'entorn del 2011, amb les *primaveres* àrabs i el 15 M a l'Estat espanyol (Tormey i Feenstra 2015; Fuster Morell, 2012).

Des d'aquell punt d'optimisme per canviar el món amb les noves inèrcies de la comunicació horitzontal en internet, es va començar a davallar cap al desencant provocat en observar que, una vegada més, el capitalisme es reapropiava dels impulsos revolucionaris, tot moderant les expectatives de canvi, tant polític (amb la introducció de nous partits en els parlaments en forma de política convencional, Tormey i Feenstra, 2015) com de circulació de la informació en internet (grans multinacionals de la comunicació com les nord-americanes YouTube, Instagram o la xinesa TikTok són les que controlen ara els espais massius

de la xarxa, vampiritzant l'esforç de ciutadans espontanis per compartir els seus coneixements de manera altruista)¹.

En aquest polèmic espai de democratització dels coneixements en plataformes que aparentment són gratuïtes i democràtiques però que funcionen sota les dinàmiques perverses del màrqueting, circulen els VEL. És a dir, en les xarxes socials, que són empreses privades que comercialitzen les dades dels seus usuaris, és on es consumeixen la immensa majoria de videotutorials, a excepció dels que es troben en intranets tancades d'institucions educatives que fan servir ferramentes de codi lliure com ara Moodle.

En primer lloc, citem la recerca de Mogos i Trofin (2015, p. 38), que parteixen d'una categorització de Charaudeau (1997) per distingir dos nivells d'anàlisi dels videotutorials: *a) the pragmatics of discourse* (modes discursius, organització macroestructural), i *b) the textual and enunciative configuration* (estructura i llargada del text, rol de l'enunciació en el text, microestructura, sintaxi i estilística). Aquests autors remarquen la subversió de la figura de l'expert en l'autoria dels *prosumers* (consumidors proactius) en el món del videotutorial, en què els consumidors són alhora productors:

Traditional media still relies on standard media genres, but the web creates an environment where message producers are not only the professionals invested with authority, who are aware of rules and norms that are governing the media communication process, but the members of the audience, too (Mogos i Trofin, 2015, p. 38).

Els gèneres són construccions socials que agilitzen la intercomprensió. Heyd (2009, p. 241 *apud* Mogos i Trofin, 2015) defineix el videotutorial com un *supergènere* de text multimodal; considera aquest *supergènere* com un fet mitjanament estable que té els seus antecedents en el

¹ <https://www.statista.com/statistics/272014/global-social-networks-ranked-by-number-of-users/>

discurs predigital. Aquests dos autors fan notar que les dificultats de classificació discursiva en els contextos web i xarxa social són definides per dos fenòmens: la hibridació de gèneres i la individualització. De fet, les subcategories de *supergèneres* són més canviants i adaptables en l'entorn digital perquè:

The Web is fluid, unstable and fast-paced; on the other hand, genres on the Web are instantiated in Web pages, which are a complex type of document, more composite and unpredictable than paper documents (Mogos i Trofin, 2015, p. 39).

Una mostra d'aquesta complexitat interessant per al socioconstructivisme és una característica dels videotutorials que no tenen els tutorials tradicionals: la capacitat d'interacció mitjançant comentaris que deixen els consumidors, qualificacions per estrelles o fins i tot comunicació mitjançant el xat si l'estrena és sincrònica, com en directes de YouTube, de Twitch o d'Instagram.

Existeixen múltiples intents de classificació dels tipus de videotutorials. Per exemple, Brezeale i Cook (2008, apud Mogos i Trofin, 2015, p. 40) identifiquen quatre grups de mètodes per classificar vídeos: *text-based approaches*, *audio-based approaches*, *visual-based approaches* i les possibles combinacions d'aquestes tres variables. A més, des del punt de vista pragmàtic, els videotutorials, amb la seua forta intencionalitat instructiva, també són coneguts com *how-to-do*. Segons aquests autors (ibídem, 2015, p. 42), buscar en YouTube *how to* produeix 155 milions de resultats; i buscar-hi "tutorial" en produeix 83 milions. Els tutorials de YouTube més consultats són els de trucs de bellesa. En canvi, el tutorial més vist de YouTube l'any 2015 era *10 how to pranks for home and office*. D'altra banda, el fet que els vídeos més vists en YouTube siguin videoclips dirigits a infants fa pensar en sobreexposició infantil

a les pantalles. Els videotutorials per aprendre llengües es troben en el desé lloc de tipus de tutorials més vistos de YouTube².

Com s'apuntava en *Docentes hiperdiscursivos* (Monferrer-Palmer, 2022), la *youtubització* dels formats televisius s'ha accelerat sobretot a partir del confinament de 2020. L'espectador general, i en especial el jove, s'ha acostumat a consumir continguts amateurs, amb una edició de vídeo i d'àudio d'aparença casolana, elaborats pel que coneixem com a consumidor proactiu. En aquest context, docents experts en la seua matèria, però no necessàriament en l'edició audiovisual, s'han llançat a la publicació de videotutorials d'ensenyament de llengües (VEL) que, tot i que tenen un aspecte d'edició casolà, tenen el valor d'oferir coneixements consistents propis d'un docent expert en una matèria amb habilitats divulgatives o didàctiques. Mogos i Trofin (2015, p. 42) afirmen que:

The number of viewers of tutorials on YouTube is rather related to content than appearance. People watch a tutorial to find a quick solution to a specific demand or problem. So, the clip which provides the swiftest, most direct and easiest to understand explanation is likely to get the most views, regardless of how well it's shot, edited or the quality of sound, as long as the message gets through. Most people don't even watch the entire clip. They go directly to their point of interest.

Les normes d'internet no regeixen en la televisió tradicional i viceversa. Segons els mateixos autors (2015, p. 43), el més important d'un videotutorial en internet és la seua *utilitat*. Malgrat que YouTube, Instagram o TikTok, els llocs en què trobem la major part de videotutorials en l'actualitat, són multinacionals privades, la idea de compartir vídeos de manera altruista per ajudar gent desconeguda fa que l'esperit dels consumidors proactius continue sent el de compartir i ajudar en un context de llibertat de transmissió de coneixements.

2 Rànquing dels videotutorials més vistos de YouTube: <https://ocblog.offcorss.com/ninos-y-ninas/tutoriales-de-youtube-mas-vistos-por-los-jovenes/>

Tarquini i McDorman (2019, p. 148) recullen la següent definició del videotutorial:

Video tutorials can broadly be defined as asynchronous instructional videos (often screencasts, but also animation or live-action footage) providing step-by-step guidance for specialised activities. Although they share many similarities with computer programs, video tutorials are not computer programs per se and do not offer extensive interactive features, except for the play/pause button and video menu options. Finally, screencast is a digital recording of computer screen activity, often containing audio narration.

Altres definicions genèriques de videotutorial prioritzades pel cercador de Google són les següents:

Los videotutoriales son capturas de vídeo con narraciones de voz para las explicaciones. Son creados con un propósito específico en mente: enseñarle al espectador cómo hacer algo. Las capturas de video son esencialmente populares cuando se trata de captación sobre tecnología.

En "Asimilación de contenidos y aprendizaje mediante el uso del video tutorial", Tapia, Delgado *et al.* (2020, p. 2) afirmen que:

Los video tutoriales son elementos multimedia que permiten acceder a la parte informativa del proceso de enseñanza de una manera dinámica que atrae al alumno para seguirlos como guía en algún proceso. Los video tutoriales son muy bien vistos ya que permiten repasar el contenido las veces que sea necesario hasta que el alumno logre los conocimientos deseados o el desarrollo de alguna habilidad planteada.

Tarquini i McDorman (2019, p. 146) destaquen que els videotutorials han sigut explotats per companyies tecnològiques com a complement a la documentació tècnica. Dit d'una altra manera, s'han convertit en una versió audiovisual dels manuals d'instruccions. De manera anàloga, els videotutorials per aprendre llengües són una versió audiovisual de les explicacions de normativa que apareixen per escrit als llibres de text.

Aquests autors (2019, p. 147) distingeixen tres tipus de videotutorials: els acadèmics, els corporatius i els fets per usuaris. Prenen com a corpus d'anàlisi un recull de videotutorials sobre Power Point en YouTube i

analitzen els videotutorials com a artefacte semiòtic concebut com una pràctica textual emergent en l'actual paisatge de la *societat de l'aprenentatge*. Els videotutorials són una forma multimodal única de text instructiu. En aquest sentit, consideren l'*screencast* com un sinònim parcial del videotutorial per ser la forma prototípica del videotutorial amb explicacions sobre programari (*software*). Termes associats al de videotutorial serien *online tutorials*, *electronic tutorials*, *interactive tutorials* o *computer-based tutorials*, entre d'altres.

Buscant definicions de *tutorial* que servesquen de referència, la del diccionari Oxford 2016 és la següent: *A period of tuition given by a university or college tutor to an individual or very small group*. La segona accepció de *tutorial* que recull el mateix diccionari és *an account or explanation of a subject, printed or on a computer screen, intended for private study*. Tarquini i McDorman (ibídem) afirmen que el focus del terme *tutorial* s'ha expandit fins a incloure-hi fonts instructives i ferramentes de tutorització individual dels estudiants, fins al punt, en alguns casos, de substituir la tutorització humana. Tot i que aquesta no és, en cap cas, la manera ideal d'aprendre, moltes persones intenten formar-se sobre qualsevol matèria (incloses les llengües) amb videotutorials i algunes persones ho fan amb èxit.

Els mateixos autors (2019, p. 148) han comprovat l'existència d'una literatura extensa pel que fa al videotutorial en l'ensenyament que prova la seua eficàcia en matèries universitàries com ara la física o les enginyeries. Alguns dels beneficis que hi destaquen són *self-pacing, appeal to different learning styles, accessibility, round-the-clock, availability and cost-efficiency*. D'altra banda, aquests autors reporten inconvenients de l'ús dels videotutorials per a l'aprenentatge, com ara que són *best suited for distance learning*, és a dir, no tenen una utilitat especial si es reproduïxen dins de l'aula presencial.

Aquests autors (2019, p. 149) es remunten a la Segona Guerra Mundial com a primer moment en què es va fer servir el videotutorial. A més, l'emparenten amb els MOOC i amb les classes invertides

(*flipped classrooms*). Consideren un fet innegable que, a hores d'ara, els videotutorials estan tenint un impacte profund en les metodologies d'ensenyament i aprenentatge, aspecte que aquest capítol es planteja en el marc concret de l'aprenentatge de llengües.

Està demostrat que la combinació de materials orals i visuals reforça l'estimulació de la memòria i de la cognició gràcies a l'activació de dos sistemes neurològics separats però interconnectats. Segons el Dale's Cone of Experience (1969), el més efectiu en l'aprenentatge és la combinació de l'ús del *video-based learning* amb el *learning-by-doing*. Fet i fet, sembla demostrat que, en aprenents adults, els videotutorials són més efectius que les instruccions basades en textos i en materials escrits a l'hora d'estudiar de manera autònoma i fora de l'aula, siga com a autoaprenents o com a complement a la formació d'aula recomanats pels docents en sentit d'atenció a la diversitat.

Tarquini i McDorman (2019, p. 151) apunten a l'estudi fet per Gromik "Video tutorials. Camtasia in the EFL classroom" (2007) com a primer intent d'avaluar l'impacte dels VEL en aprenents de llengües estrangeres. Aquesta recerca inicial amb alumnes japonesos d'anglès estudiants d'enginyeria ja detectava mancances en el mètode d'EFL basat en videotutorials pel que fa a l'aprenentatge de les destreses orals i a l'adquisició de vocabulari.

Mogos i Trofin (2015, p. 44) comparen dues maneres d'aproximar-se al videotutorial: la professional i la casolana. Les principals diferències que hi troben són que l'aproximació professional implica totes les regles i convencions de l'edició de vídeo i la producció televisiva (HD, il·luminació adequada per a cada pla, molts detalls i ben cuidats, acció duta a terme per actors triats i una narrativa establerta per un guió professional), mentre que els videotutorials casolans no segueixen aquestes convencions. En canvi, les principals semblances entre els videotutorials professionals i els amateurs són la intencionalitat instructiva, i l'accessibilitat gratuïta mitjançant plataformes massives d'internet.

Tot seguit, mostrem una taula de Mogos i Trofin (2015, p. 44) amb una comparativa general entre les característiques dels videotutorials professionals i les dels amateurs. Per a l'anàlisi dels VEL, cal tindre en compte que s'hi solapen tres tipus d'expertesa (en la matèria d'ensenyament, en les habilitats comunicatives i en edició audiovisual). Aquests autors han analitzat diferents aspectes dels videotutorials, incloent-hi la qualitat de l'edició, el nivell de professionalitat i coneixements del locutor o autor (que en molts casos són la mateixa persona en videotutorials no professionals), la durada del vídeo, i la plataforma on es poden trobar:

Table 1. Professional how-to videos vs. amateur tutorials. A comparison

	Professional <i>how-to</i> videos	Amateur tutorials
Preproduction	Script, set design, lighting and sound design, talent casting, directing, rehearsals, archive materials, specialized supervising.	Unscripted and undirected. Set and camera setup in available facilities.
Production	Carefully planned shooting, multi-camera shootings. Specialized camera support systems. Preplanned composition, exposure, lighting, sound and talent movement.	Random shooting, small number of shots, frequently single shot videos, adapted to set and lighting conditions. In some cases, hand held shooting, without any camera support.
Postproduction	Elaborated edit and graphics obeying rules of filmmaking.	Raw or no edit, sometimes unsophisticated graphics or additional music soundtracks.
Costs	High costs based on a structured budget.	Low or inexistent using available materials on site.
Content	Structured information delivery	Unscripted, direct speech.
Aim	To inform consumers about new products or services or to help them self-maintain products in order to turn viewers into steady customers of the product.	To share personal experience with other people interested in the matter.

Figura 1. Comparativa videotutorials professionals i amateurs Mogos i Trofin (2015, p. 44).

En els videotutorials amateurs, Tarquini i McDorman (2019, p. 151) observen un usuari que s'adreça a altres usuaris en un context

informal d'aprenentatge, amb vídeos que no solen estar guionitzats ni postproduïts amb cura i en els quals la textura verbal tendeix a mostrar manques de cohesió i de coherència, certa inestabilitat performativa, parla espontània i dubtes. La classificació tripartida entre videotutorials acadèmics, corporatius i *user-generated* que ofereixen Tarquini i McDorman (2019, p. 152) també és només orientativa i tampoc no evita solapaments entre categories:

	Academic tutorials	Corporate tutorials	User-generated tutorials
Learning environment	formal	informal	informal
Intended audience	students	customers	users
Author(s)	teaching staff	professionals	users
Communicative purpose	instructional	instructional/promotional	instructional
Content domain	specialised	specialised	specialised/general
Level of specialisation	high	medium	low
Distribution	standalone/educational platform	Official website	Video-sharing platform
Scalability	small/medium	large	large
Accessibility ²	captioning	captioning	/
Translation	/	Interlingual subtitling/adaptation	/

Figura 2. Comparativa entre videotutorials acadèmics, corporatius i generats per usuaris (Tarquini i McDorman, 2019, p. 152).

Perquè tinguin una utilitat clara i mesurable, els videotutorials acadèmics han de formar part d'un currículum més ampli i ser objecte d'activitats, d'avaluació i d'interacció amb els alumnes, siga en un campus presencial, en docència híbrida o totalment a distància. A més, han d'estar pensats per a una audiència més o menys homogènia i amb objectius i competències comunes. Segons Omizo (2012), els videotutorials d'internet estan elaborats en el marc d'una cultura participativa com la que hem referit al principi d'aquest epígraf. Tarquini i McDorman també han observat que els videotutorials generats per usuaris dins d'aquest paisatge de la *societat de l'aprenentatge* solen estar fets en llengües amb menys usuaris, mentre que els corporatius solen ser fets en anglès i subtitulats.

Pel que fa a l'objecte d'estudi d'aquesta recerca, en els VEL és complicat distingir entre els *academic tutorials* i els *user-generated tutorials* pel solapament dels tres nivells d'expertesa esmentats més amunt. En el cas dels videotutorials de llengües en perfils del tipus *Learn* [llengua] *with* [nom propi], es confon l'expertesa en l'ensenyament de llengües amb la del parlant natiu o autoaprenent avançat d'una L2 o L3. En aquest sentit, una de les hipòtesis de l'estudi previ *Docentes hiperdiscursivos* (Monferrer-Palmer, 2022) quant a la finalitat dels VEL era que sovint se n'amaguen darrere persones sense formació suficient en la matèria ni en didàctica en perfils com *apren italià en línia*, o *apren valencià* (perfil directament secessionista lingüístic). Cal tindre clar que ser parlant d'una llengua en cap cas garanteix ser expert en els continguts tècnics de la llengua ni tampoc en com ensenyar-la. Així doncs, sembla lògic pensar que és més fiable poder identificar la persona que s'amaga darrere del canal per consultar-ne la formació i l'experiència que no fiar-se de canals amb noms ambigus i genèrics (del tipus *Learn* [X], [X] *Lessons...*) si, a més, no tenen darrere cap institució acadèmica ni normativitzadora de prestigi.

En *Docentes hiperdiscursivos* (2022) afirmàvem que, al professor de llengües que elabora videotutorials en el seu temps lliure i els publica en obert per amor a l'art –i de pas per ajudar els seus alumnes oficials–, se li ha d'exigir expertesa en la matèria d'especialitat i en el seu ofici de fer entendre els intersticis de la llengua, però no se li poden exigir alhora grans coneixements d'edició audiovisual. Com en els videotutorials corporatius, és comú trobar-hi autopromoció en els VEL acadèmics o en els generats per usuaris si l'autor ha assolit un mínim d'èxit i està creant materials o cursos de pagament en paral·lel al que ofereix debades.

Per qüestions materials, la plataforma condiona les característiques formals del vídeo. Existeix una contradicció que juga en contra de la complexitat del fenomen comunicatiu i lingüístic: cada vegada hi ha plataformes que exigeixen vídeos més curts i això condueix que les informacions hagen d'estar subdividides en micropíndoles, fet que fa complicat explicar conceptes complexos i amb matisos com ara

la genuïnitat en els mecanismes de referència, la riquesa lèxica, l'ús dels signes de puntuació o l'evolució semàntica en un text³. Tarquini i McDorman (2020, p. 166) recalquen que:

Video tutorials may be used not only as a pedagogical tool in a variety of specialised domains, but also as a learning playground for the development of students' technical, linguistic and multimodal skills. [...] The semiotic practices involved in the creation and localisation of video tutorials are linked to the new European framework of reference (Consell d'Europa 2018) for audiovisual and communicative skills (AVwatch, AVlisten, AVread, AVspeak, AVwrite, AVproduce) and can be integrated into course materials to a wide range of creative and practical activities.

Des de l'ensenyament de llengües, Román (2018, p. 193) analitza el videotutorial com un nou gènere discursiu sorgit en la *societat digital de l'aprenentatge* i el percep com un tipus de text que se situa en el que Mostacero (2004) anomena *escrituralitat*, és a dir, un text que no és purament escrit ni oral, sinó predominantment oral. S'hi planteja el videotutorial des del seu condicionant pragmàtic amb la necessitat de negociar la interacció social en el context de la societat de la informació. Roman ha treballat l'elaboració de videotutorials sobre regles ortogràfiques, que els alumnes de 3r d'ESO elaboren per després compartir-los amb els companys de 1r d'ESO⁴. Hi destaca també

³ Si es necessitarien un centenar de vídeos de durada de 15-20 minuts per explicar la normativa essencial d'una llengua com el català en nivell C1 (com s'ha fet en el projecte *De mica en mica*), a base de vídeos d'1-2 minuts, se'n necessitarien un miler i ben probablement se'n perdria el fil conductor vist des d'una planificació global de cursos de llengües segons els nivells que estableix el *Marc Europeu Comú de Referència* (2001; i l'ampliació del MECR en el *Companion* 2018).

⁴ La seqüència didàctica amb el VEL que s'explicarà, parteix d'exercicis de creació de minipíndoles de normativa del català amb alumnes dels graus de Periodisme (2013 en la plataforma ja extingida Vine, <https://youtu.be/mkWpsLmTgCo>) i de Comunicació Audiovisual (2020 en Tik Tok, <https://youtu.be/KJRQOHDzIqo>), tots ells de la Universitat Jaume I.

la relació del VEL amb la seqüència didàctica per aprendre gramàtica (SDG) de Zayas i Camps (2006), en la línia de la qual s'ha dissenyat i aplicat la seqüència didàctica amb el VEL que exposarem més avant.

Román (2018, p. 206) afirma que, al final de la seua seqüència didàctica per al treball amb el gènere de text videotutorial, la meitat dels alumnes aconseguiren identificar les seqüències textuais instructives. Román defensa que “el uso de los nuevos géneros discursivos que surgen en la era digital como el vídeo tutorial resulta motivador y útil en el aula” (2018, p. 206). En la mateixa direcció, en aquest capítol defensarem que l'elaboració de videotutorials amb els alumnes pot servir com a interessant eina per a la reflexió metalingüística en la línia de Zayas i Camps (2006).

Semblant a la recerca inicial en el videotutorial com a ferramenta didàctica des de l'ISD, en el context de Portugal i de Brasil s'està treballant en la modelització didàctica d'un altre gènere –o hipergènere (Miranda, 2010)– de text multimodal emergent amb evidents paral·lelismes amb el VEL i potencialitat didàctica per a l'ensenyament de llengües com és el pòdcast (Lopes *et al.*, 2017, Oliveira *et al.*, 2021).

3. Metodologia de recerca

Situats en el marc teòric de l'interaccionisme sociodiscursiu, el gènere de text és analitzat en funció de les regularitats observades en les pràctiques actuals. L'emergència del VEL se situa alhora en una perspectiva històrica i en relació amb altres pràctiques discursives anteriors. Està destinat a una esfera de l'activitat particular: l'ensenyament i l'aprenentatge de llengües, i a un mitjà que, des de la pandèmia, s'ha consolidat i generalitzat (Monferrer-Palmer, 2022). En aquest sentit, dues hipòtesis són a la base d'aquest treball:

1. Per motius pragmàtics lligats a l'esfera de l'activitat proposada, el videotutorial d'ensenyament de llengües (VEL) és un gènere de text amb particularitats formals que el distingeixen dels altres tipus

de videotutorials: de cuina, de *software*, de maquillatge, de pràctica esportiva.

2. Per part del professorat i dels aprenents, l'ús del VEL s'escull de manera complementària a altres modalitats d'ensenyament per reforçar l'autoaprenentatge autònom i per oferir atenció a la diversitat; dit d'una altra manera, com a complement de l'aula formal en adults o adolescents (no en infants per a no sobreexposar-los a les pantalles).

La metodologia contempla dues etapes de treball. La primera etapa de la recerca consisteix a analitzar els VEL més utilitzats per les noves generacions. Per fer-ho, s'ha constituït un corpus de 20 VEL de les plataformes més utilitzades per a l'aprenentatge de català, francès, anglès i portuguès⁵. Cada un dels videotutorials ha estat analitzat en funció dels criteris següents: llengua, nombre de seguidors, plataforma o plataformes, temàtiques específiques dins del canal d'ensenyament de llengües, composició visual (enquadrament, disposició dels elements, aparició de persona o de persones, accessoris didàctics, temps mitjà dels vídeos, si la persona o institució responsables del canal són identificables i quin prestigi professional tenen i si s'hi proposa cap tipus d'interacció).

En la segona etapa, en funció de les anàlisis de les etapes anteriors, s'estableix una modelització didàctica del gènere i es formulen les potencialitats considerades més importants per a l'aprenentatge de llengües. A més, s'hi exposa una seqüència didàctica per a l'elaboració d'un videotutorial duta a terme amb alumnes de Lingüística per a

⁵ Es tracta de canals de VEL en les plataformes YouTube, Instagram i TikTok, és a dir, les tres plataformes més utilitzades pels joves europeus. L'abandonament de l'ús de Facebook per part dels joves és un fenomen mundial: <https://www.codigovisual.com/los-jovenes-ya-no-usan-facebook/>, <https://tech.co/news/facebook-lost-young-people-forever-2018-06>, entre altres fonts. Es pot consultar la graella d'anàlisi dels VEL en el següent enllaç: shorturl.at/bgH48

4. Resultats

4.1. Anàlisi d'un corpus de videotutorials per a l'ensenyament de llengües (VEL)

La primera conclusió derivada de l'anàlisi qualitativa dels comptes és que els VEL prototípics es caracteritzen per la presència en pantalla d'una persona en pla americà. En un tutorial de dansa o de preparació física, apareixen sovint els cossos en pla general per tal que l'espectador en pugui imitar tots els moviments. En vídeos de maquillatge són importants la cara en primeríssim pla i el matís de color i d'il·luminació; en vídeos de jugadors de videojocs, s'hi compon un pla general de la pantalla de joc més un requadre de la cara del jugador en un cantó de la pantalla.

En canvi, en un VEL, caldrà observar la boca però també la gestualitat dels braços. Per això l'enquadrament més comú en els VEL és el pla americà. A més, tot i que els videotutorials amateurs solen afegir so no diegètic de fons per semblar més professionals, sovint aconseguen el contrari perquè el volum de la música per davall de l'explicació despista l'espectador.

Pel que fa al vessant sociolingüístic, en els comptes de videotutorials de portuguès de Portugal analitzats s'ha observat un afany per especificar la seua distinció del portuguès de Brasil. La de Portugal és la variant possiblement més prestigiada, com ocorre amb l'espanyol peninsular per motius històrics. Per la seua banda, s'observa una clara diferència entre els VEL de català llengua estrangera (CLE), que solen trobar-se en comptes que ensenyen el català oriental per a nivells bàsics, i els comptes que ensenyen el català C1-C2 per a persones que s'estan

preparant les proves oficials per motius laborals, que solen ser en català occidental subdialecte valencià.

Entre el primer tipus, trobem el compte de TikTok i d'Instagram per aprendre català amb més seguidors: [Daily Catalan](#), que ensenya CLE amb l'anglès com a llengua de partida. En l'anàlisi qualitativa dels comptes (consultable en aquest enllaç: [shorturl.at/rsGL2](#)) s'ha observat també un predomini del fenotip caucàsic i de persones joves i d'aparença heteronormativa com a expertes, amb escasses excepcions, com és el cas del compte de TikTok d'[Antonio Parlati](#) per aprendre anglès, de què es parlarà més avant.

En l'anàlisi qualitativa, també hem trobat que existeixen marcades diferències culturals en els videotutorials depenent de la llengua de partida. Per exemple, els d'aprendre anglès amb el sànscrit o l'àrab com a llengua de partida solen tindre un protagonista masculí o bé no aparèixer persones en la imatge. L'àrab s'ensenya sovint amb vídeos lligats a l'Alcorà. Poques vegades trobem persones no caucàsiques ni heteronormatives en els canals de videotutorials més populars de rus, de francès, d'espanyol o d'anglès britànic.

A partir de l'anàlisi del corpus de VEL, s'ha constatat que, en YouTube, els VEL solen ser més llargs. En Instagram, hi ha un format peculiar que és el dels posts o entrades de diverses diapositives amb grafismes senzills en què s'expliquen decàlegs amb orientacions o es treballen vocabulari, fraseologia i errors comuns. Tanmateix, el llenguatge TikTok està penetrant en YouTube (amb els YouTube Shorts) i en Instagram (amb els *reels*, promocionats en *stories*). En resum, per primera vegada en la història de l'audiovisual, els vídeos verticals s'estan convertint en un format generalitzat. A diferència del que passa en altres tipus de videotutorials, el format vertical afavoreix el VEL prototípic, en què apareix una persona, normalment en pla americà perquè se li vegen les extremitats superiors i també la cara, elements com hem dit essencials en la comunicació interpersonal convencional.

S'ha confirmat que, en TikTok, els vídeos solen ser més curts que en YouTube, amb grafismes casolans i un ritme trepidant, explicacions en format micropíndola i amb un reaprofitament multiplataforma molt connectat amb Instagram, ja que el format dels *reels* d'Instagram és una imitació del vídeo de TikTok i molts creadors reaprofiten els vídeos en vertical en diferents XS. Podríem englobar aquest reaprofitament en el que Tarquini i McDorman, referint-se als videotutorials, anomenen *transcreation* (2019, p. 165).

En TikTok, sembla que els VEL més exitosos són del tipus "*Learn* [idioma] *with* [nom propi]". Destaquem el cas inusual d'un compte de TikTok que fan servir molts joves espanyols d'entre 16 i 21 anys que és [@tuprofesoradelengua](#), una professora de secundària de l'assignatura de castellà que es dedica a corregir els errors en els comentaris que li escriuen als mateixos vídeos. Aquesta *tiktoker* de vora seixanta anys, amb més d'un milió de seguidors i amb una gestió de la interacció magistral, encara fa servir un element prototípic del videotutorial de llengües clàssic: la pissarreta blanca⁶.

Tot seguit, s'analitzen exemples puntuals significatius per il·lustrar algunes de les idees de l'anàlisi dels comptes de VEL. En la figura següent (figura 3), apareix, a l'esquerra, el cas d'un compte d'ensenyar portuguès a TikTok en què l'autor és negre, cosa poc comuna. Al mig, hi ha l'exemple esmentat més amunt d'un compte de TikTok per aprendre anglès fet per un italià d'aparença no binària: Antonio Parlati. En l'exemple de la dreta, apareix un vídeo del compte de TikTok Encore French Lessons, conduït

6 Endemés, s'ha observat la vigència d'un format curiós dins dels videotutorials: el prototipus de dona jove i poliglota que aprén moltes llengües alhora gràcies a petites rutines que li funcionen i explica com fer-ho. Un exemple n'és el canal de YouTube de [Marina Redondo](#). El relacionaríem amb els populars vídeos de Twitch amb xiques joves i *bones estudiant*s que t'acompanyen amb les seues rutines d'estudi en directe, en què apareixen elles estudiant a la seua habitació, i que funcionen per mimesi amb l'espectador.

per un home jove caucàsic heteronormatiu, en què apareix amb un col·laborador negre. En aquest tercer, s'hi podrien deduir connotacions racistes pel fet que l'home caucàsic ensenya expressions en francès estàndard, mentre que l'home negre les repeteix en *slang* o argot de carrer, és a dir, en varietat diastràtica baixa.

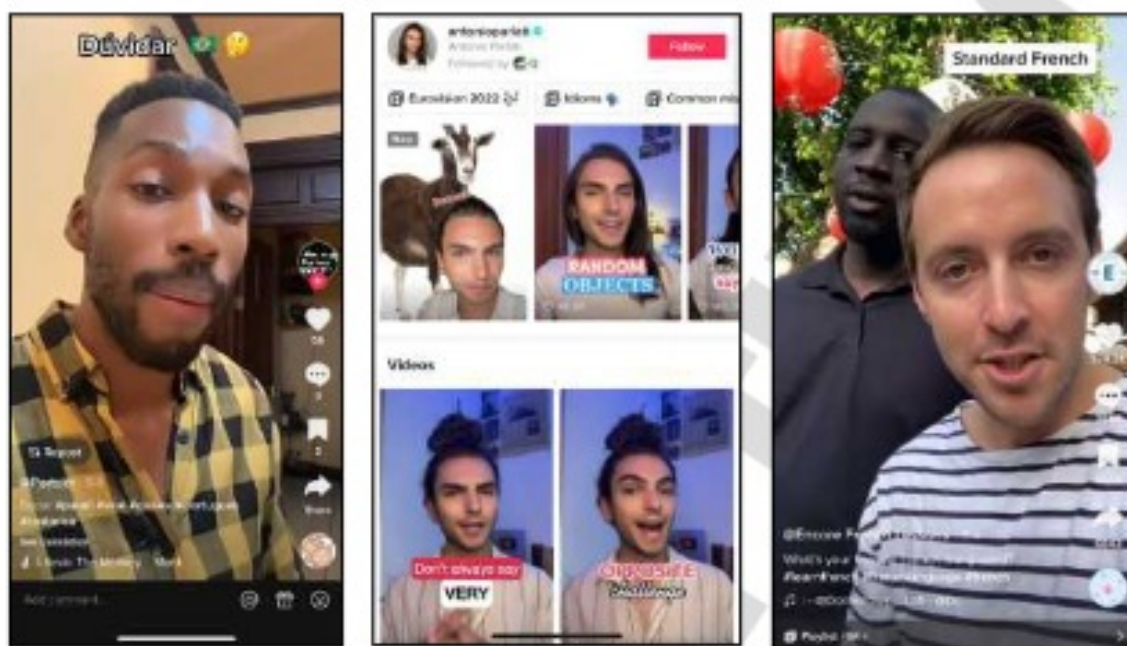

Figura 3. Mostres de representacions identitàries no prototípiques en comptes de videotutorials de llengües en TikTok.

En la figura 4, es mostren exemples de recursos didactitzadors en els videotutorials analitzats. El primer exemple de la figura 4 és il·lustratiu pel fet que desmunta el prejudici que diu que mirar el mòbil és perdre el temps: en aquest vídeo de TikTok, la professora està mirant videotutorials de llengües a les XS gitada al llit amb el mòbil i argumenta que en TikTok o en Instagram també es poden trobar continguts didàctics i profitosos com els VEL, que mirar el mòbil no és sinònim de perdre el temps⁷.

⁷ Aquest tipus de narratives del *malentès* entre mirar el mòbil i perdre el temps o aïllar-se del món té un dels seus primers referents en l'espot d'Apple de Nadal 2013 anomenat *Misunderstood*, en què el jove de la família sembla estar completament absent de les celebracions nadalenques i, finalment,

La resta de captures de la figura 4 són mostres de maneres de recrear la interacció oral en videotutorials breus de llengües. Autors com Tarquini i McDorman (2019, p. 151) han destacat la mancança inevitable en els VEL de cara al treball de l'expressió i de la interacció orals, ja que els VEL són, per definició, una comunicació en diferit i impersonal. No obstant això, els autors de videotutorials de llengües intenten recrear l'oralitat de la conversa amb mecanismes com ara fer llegir les parts de conversa en un color a l'espectador mentre que en l'altre color les llig el mateix locutor o deixar pauses (que poden resultar incòmodes) perquè l'espectador repetesca o responga les preguntes del locutor. A voltes, el to d'aquests videotutorials inclou sentit de l'humor com a mecanisme retòric, que és un altre tipus de complicitat amb l'espectador.

mostra que havia estat enregistrant a tothom per crear un vídeo casolà que sorprèn a tots. <https://www.youtube.com/watch?v=03KQTCEM08k>

Figura 4. Mostra d'alguns exemples de recursos didactitzadors en els videotutorials analitzats.

4.2. Proposta de modelització didàctica i disseny d'una seqüència didàctica amb el videotutorial com a producte final per a estudiants de Magisteri

Després de l'anàlisi formal d'un corpus de videotutorials, procedim a esbossar una proposta de modelització didàctica del VEL, que hem fet servir per dissenyar i aplicar una proposta de seqüència didàctica amb el VEL com a producte final:

- Definició: el VEL és un gènere instructiu multimodal destinat a l'autoaprenentatge o a reforçar la regulació dels aprenentatges de llengües a l'aula.

- Situació de comunicació: el VEL és una eina de mediació de l'ensenyament que es proposa en les xarxes amb la finalitat de facilitar aprenentatges lingüístics. L'esfera de l'activitat n'és l'aprenentatge, que pot ser escolar o extraescolar. Conté dimensions didàctiques, tot i que no sempre són formals.
- Continguts temàtics: l'objecte n'és una pràctica verbal (orientada a la comprensió, a la producció o a facilitar interaccions) o un saber sobre les llengües (norma d'ús, regla gramatical, coneixement literari, entre d'altres).
- Organització estructural: hi predominen les etapes d'un procediment lingüístic per a poder-lo realitzar (competències lingüístiques), encara que alguns presenten o expliquen un saber lingüístic o literari (font de consulta normativa, definicions, categoritzacions, conceptualitzacions, entre d'altres).
- Textualització: tot i que l'anàlisi fina de les característiques lingüístiques encara resta per fer, es pot afirmar que hi predominen les marques de responsabilitat enunciativa i tots els elements lingüístics típics de les seqüències textuais instructives (exemplificació d'una pràctica) amb la particularitat d'un desdoblament meta comentant les especificitats i com superar els principals obstacles dels aprenents.
- Característiques multimodals: en el VEL s'hi visualitza la pràctica lingüística ensenyada amb diferents possibilitats orals i escrites (diferents sistemes semiòtics superposats en què els grafismes, les imatges i els vídeos tenen una importància fonamental com a suport al text) reforçant els trets que són objecte d'ensenyament; i es proposen tasques interactives amb els usuaris que impliquen l'oralitat i l'escriptura.

Tot seguit, descrivim la seqüència didàctica amb el VEL com a producte final que s'ha aplicat durant el primer semestre del curs 2022-

2023 amb els alumnes de Lingüística per a Mestres del grau de Magisteri de Primària de la Universitat de València⁸.

- Sessió 1. Introducció de la seqüència didàctica, plantejada com una seqüència didàctica per a l'ensenyament de la gramàtica (SDG, Zayas i Camps, 2006). S'argumenta amb el grup classe sobre què és un videotutorial i per què és important. Per estimular les idees, els alumnes responen individualment a un qüestionari sobre consum de videotutorials⁹.
- Tasca 1. Taula de classificació d'un corpus de VEL. Per parelles, han d'analitzar un corpus de VEL escollit per ells mateixos segons els seus interessos en l'autoaprenentatge de llengües. Es fa servir la mateixa graella d'ítems per a l'anàlisi que s'ha explicat en l'epígraf anterior d'aquesta recerca que, de fet, ha servit com a model d'aquesta tasca.
- Sessió 2. AA partir de les categoritzacions fetes per parelles en les respectives graelles, comentari de la classificació i de l'anàlisi del corpus per a l'extracció de conclusions entre tots mitjançant el diàleg.
- Sessió 3. La sessió 3 es dedica al dictat. Es tracta d'una tasca individual de dictat que després han de co-correr per parelles i comentar-ne els errors (treball de la reflexió metalingüística). A partir dels errors comesos, per parelles de correcció hauran de triar un tema per a l'elaboració d'un VEL a partir d'algun dels errors comesos en el dictat, per tal de compartir-lo als companys i acompanyar-lo, si escau, d'algun exercici de reforçament posterior al visionat.

⁸ Ací es pot veure una mostra d'alguns dels VEL que van elaborar els alumnes: <https://youtu.be/6R9knpwABLg>, <https://youtu.be/pEQKJ3gnfzU>, <https://youtu.be/HQQ9hsIO234>, <https://youtu.be/mA2QPoweDeo>

⁹ Es pot consultar el formulari ací: <https://forms.gle/aXcrjP6KJ5AxL69m9>

- Sessió 4. Aquesta sessió es dedica a l'acompanyament en l'elaboració del VEL: elaborar-hi el guió i resoldre-hi dubtes tècnics. En l'elaboració del guió, repassem i ensenyem a fer servir la ferramenta de consulta oficial de normativa que seguiran tots els grups: la Gramàtica de l'AVL¹⁰.
- Sessions 5 i 6. Es visionen els VEL elaborats per parelles davant de tota la classe i s'hi comenten dubtes o errors. Alguns grups inclouen també mecanismes interactius dins del VEL, o bé algun exercici breu posterior per reforçar l'aprenentatge.
- Sessió 7. Coavaluació de la SDG en forma de VEL per part de l'alumnat. Per un costat, una part del grup no rep bé la proposta; una altra part del grup, reconeix la importància del VEL que, si bé no és una eina de la qual abusar en l'aula de primària, sí que és una de les principals eines de consulta de normativa tant per part dels alumnes universitaris com dels mestres en actiu. De la mateixa manera que cal saber les fonts de consulta gramatical per escrit que són fiables, cal saber recomanar VEL fiables¹¹.

5. Conclusions

Els experts en didàctica poden aprendre dels autodidactes que, sense estudis en el tema, s'han convertit en grans ensenyants i *solucionadors de problemes* de tota mena gràcies als videotutorials gratuïts en internet. Això és cada vegada més important perquè la gran majoria de joves s'informen mitjançant videotutorials (en YouTube, en TikTok o en Instagram), fins i tot per damunt de la consulta d'altres

¹⁰ Consultable en PDF en el repositori de la Universitat Politècnica de València: <https://www.upv.es/entidades/SPNL/info/U0734521.pdf>

¹¹ VEL sobre fonts de consulta lingüística fiables a la xarxa fet servir en les darreres sessions de la SDG: *Que no us donen garsa per perdiu*: <https://www.youtube.com/watch?v=dSjnrNz2uKQ>

fonts d'informació per escrit, siguen webs, siguen manuals de consulta en paper. En definitiva, el VEL és probablement el text instructiu més consultat pels joves, la primera font d'informació a l'hora de resoldre dubtes de qualsevol tipus, també lingüístics.

Malgrat això, cal advertir del perill que els consumidors de videotutorials es fien més de les habilitats comunicatives de la persona que parla que no del prestigi o formació en el camp professional en qüestió que aquesta persona tinga. Això pot ser un problema perquè, mitjançant l'aparença formal de videotutorial, es poden escolar tota classe de missatges imprecisos, fal·laços i fins i tot perillosos. Aquest maremànum hiperdiscursiu en què els consumidors no estan preparats per consumir continguts de manera crítica és el brou de cultiu perfecte per a la difusió de *fake news* en l'era de la postveritat (Buckingham, 2019). És també funció del docent de llengües ensenyar als seus alumnes adults o adolescents a destriar el gra de la palla en les fonts de consulta a la xarxa, entre les quals s'hi inclouen els comptes de videotutorials de llengües a les xarxes socials.

Els els videotutorials en xarxes socials són un hipergènere que convoca altres gèneres de text multimodal (Miranda, 2010). És un hipergènere autoregulat en què hi ha interacció, tot i que no mitjançant les maneres convencionals de la interacció a l'aula. Els videotutorials són un aljub d'on pouar idees, tècniques i mecanismes de didactització que poden ser profitosos per a l'aula. Cal que el professorat conega el videotutorial nascut en internet per diferents motius: *a*) per actualitzar els seus coneixements d'especialitat, *b*) i els seus mecanismes didàctics, *c*) per saber orientar els seus alumnes sobre canals de videotutorials útils i fiables en relació amb la competència d'*aprendre a aprendre* o de *saber aprendre* que recull el *Marc* (Consell d'Europa, 2001, p. 139), així com els *can-do-statements* de la competència audiovisual que es descriuen en el *Companion* (2018, p. 68, p. 98).

En els primers videotutorials de llengües, que solien publicar-se en la plataforma YouTube i prèviament en vídeos o en programes de

televisió com el *That's English* de Televisión Española¹², el set incloïa la presència d'una pissarra blanca de fons que el docent, en pla americà i lleugerament desplaçat a un costat, feia servir com a suport a les explicacions. Aquest enquadrament ha anat evolucionant cap a postproducció amb grafismes i cap al pes cada vegada més destacat del format vertical, amb pla americà centrat acompanyat de grafismes superposats al docent que substitueixen la pissarreta blanca.

Els VEL solen anar acompanyats d'elements gràfics per subratllar certes estructures. La manera més tradicional és sobre pissarreta blanca, tot i que estan evolucionant cap a una postproducció més sofisticada. En el cas dels VEL, es veu una diferència entre els d'iniciació (A2-B1) i els avançats per preparar títols (C1-C2 de valencià o Cambridge Certificates en anglès, entre d'altres). En general, tots fan servir un model de llengua estàndard, tot i que més en els VEL per a nivells avançats. En qualsevol cas, la correcció normativa forma part de l'essència de la immensa majoria de VEL.

La plataforma condiona les característiques formals dels VEL (en YouTube són horitzontals i de més llarga durada, mentre que en Instagram i en Tiktok són en vertical i més curts). Existeix una contradicció que juga en contra de la complexitat del fenomen comunicatiu i lingüístic: cada vegada hi ha plataformes que exigeixen vídeos més curts i informacions més concretes, cosa que fa complicat explicar conceptes complexos i amb molts matisos. El docent elaborador de VEL ha de mantenir l'equilibri entre aquests dos pols.

Pel que fa a les conclusions referides a la modelització didàctica, podem afirmar que el VEL té particularitats sobre altres videotutorials pel que fa a l'esfera de treball que es proposa, pels continguts temàtics tractats en relació amb l'ús i els coneixements d'una llengua, per les característiques del desdoblament metaverbal i per l'ús d'un metallenguatge per analitzar les pràctiques presents a títol d'exemple.

¹² <https://www.thatsenglish.com/>

És, doncs, un gènere de text específic. L'anàlisi de la recepció ha mostrat els principals interessos dels usuaris: recepció completa de vídeos relativament llargs, preferència per YouTube, tria en funció dels obstacles i objectius d'autoaprenentatge propis, implicació interactiva i interès per les potencialitats didàctiques més enllà de la qualitat tècnica audiovisual.

Cal deixar clar que aquest capítol forma part d'un estudi preliminar sobre el gènere de text videotutorial per a l'ensenyament de llengües amb la intenció de definir formalment i contextual l'objecte d'estudi. Queda per elaborar una modelització didàctica sistemàtica i contrastada del videotutorial partint de l'*enginyeria didàctica de segona generació* (de Pietro i Schnewly, 2003) i plantejant, no només l'ús passiu per al reforçament de continguts –per ajudar els alumnes a superar *obstacles d'aprenentatge* (Dolz, 2022) en el marc de l'atenció a la diversitat–, sinó també l'elaboració de videotutorials per part dels alumnes com a producte final de seqüències didàctiques metalingüístiques, tal com s'ha esbossat en l'epígraf 4.2.

Queda clar que la interacció es podria treballar millor a l'aula o en situacions comunicatives reals que mitjançant els VEL. Una possible solució a aquest treball deficitari de la interacció en l'aprenentatge de llengües per internet sembla que l'oferirà el treball amb intel·ligències artificials com ara ChatGPT d'OpenAI¹³. Aquestes intel·ligències artificials permeten, des de finals de 2022 (amb ChatGPT), la conversa multilingüe per xat amb la màquina, però amb la naturalitat d'una conversa entre humans per escrit; i prompte també en oral (amb Whisper en accés obert)¹⁴. Fet i fet, sembla que la combinació dels VEL amb els xatbots d'última generació podrà oferir una opció d'aprenentatge de llengües en línia molt completa i potent. Amb tot i amb això, encara queda perquè l'autoaprenentatge en línia pugui arribar al nivell de *feedback* correctiu,

¹³ <https://openai.com/blog/chatgpt>

¹⁴ <https://openai.com/research/whisper>

d'interacció realista i de coherència didàctica que pot aportar un bon docent de carn i ossos, i sense oblidar les virtuts del caliu que ofereix l'aprenentatge col·lectiu amb el grup d'aula.

Referències bibliogràfiques

- Bronckart, J.-P. (1997). *Activité langagière, textes et discours. Pour un interactionisme socio-discursif*. Paris: Delachaux et Niestlé.
- Bronckart, J.-P. (2017). Interaccionismo sociodiscursivo: ¿De dónde venimos y a dónde vamos? [Conferencia en la Universidad Nacional de Rosario en el marco del Encuentro del Interaccionismo Sociodiscursivo]. <https://isd-international.org/site/wp-content/uploads/2017/11/Conferencia-cierre.Texto-ES.pdf>
- Buckingham, D. (2019). Teaching media in a 'post-truth' age: fake news, media bias and the challenge for media/digital literacy education. *Culture and Education*, 31, 213-231.
- Consell d'Europa. (2001). *Marc Europeu Comú de Referència (MECR)*. Generalitat de Catalunya. <https://rb.gy/uuyddq>
- Consell d'Europa. (2018). *Companion Volume with new Descriptors*. <https://rm.coe.int/cefr-companion-volume-with-new-descriptors-2018/1680787989>
- De Pietro, J-F. i Schnewly, B. (2003). Le modèle didactique du genre: un concept de l'ingénierie didactique. *Les cahiers THÉODILE*, 3, 27-52.
- Dolz, J. i Monferrer-Palmer, A. (en premsa). Modelización didáctica del género de texto multimodal videotutorial: estudio preliminar. *Signum. Estudos da Linguagem*.
- Dolz, J. (2022). L'obstacle dans l'enseignement des langues: conceptualisation et opérationnalisation didactique. En: *Les obstacles dans l'enseignement des langues et dans la formation des enseignants*. Ginebra: LL, p. 300-310.
- Dolz, J. i Schnewly, B. (2004). *Gêneros orais e escritos na escola*. Campinas: Mercado de Letras.
- Fuster Morell, M. (2012). The Free Culture and 15M Movements in Spain: Composition, Social Networks and Synergies. *Journal of Social, Cultural and Political Protest*, 11, 386-392.

- Miranda, F. (2010). *Textos e gêneros em dialogo. Uma abordagem lingüística da intertextualização*. Lisboa: Fundação Calouste Gulbenkian.
- Mogos, A. i Trofin, C. (2015). YouTube Video Genres. Amateur How-To Videos versus Professional Tutorials. *Acta Universitatis Danubius*, 9, 38-48.
- Monferrer-Palmer, A. (2022). *Docentes hiperdiscursivos*. Barcelona: Octaedro.
- Mostacero, R. (2004). Oralidad, escritura y escrituralidad. *Sapiens. Revista universitaria de investigación*, 5(1), 53-75.
- Oliveira, L. F. i Dias, A. V. (2021). Do gênero conto ao gênero podcast: uma proposta de retextualização. *Revista Educação em Foco*, 26(3), 1-13.
- Omizo, R. (2012). *Facing Vernacular Video* [Tesi Doctoral]. https://etd.ohiolink.edu/apexprod/rws_etd/send_file/send?accession=osu1339184415&disposition=inline
- Román, M. P. (2018). El vídeo tutorial como recurso pedagógico en la educación superior. *Estudios sobre Educación*, 35, 765-785.
- Tapia, L. J., Delgado, N. i García, L. (2020). Asimilación de contenidos y aprendizaje mediante el uso del video tutorial. *Latin American Journal of Science of Education*, 7, 1-7. https://www.lajse.org/may20/2020_12028.pdf
- Tarquini, G., i McDorman, R. (2019). Video tutorials: an expanding audiovisual genre. *Language On*, 32, 146-170. https://jostrans.org/issue32/art_tarquini.pdf
- Tormey, S. i Feenstra, R. (2015). Reinventing the political party in Spain: the case of 15M and the Spanish mobilisations. *Policy Studies*, 36, 590-606.
- Zayas, F. i Camps, A. (eds.) (2006). *Secuencias Didácticas para aprender Gramática*. Barcelona: Graó.

